

АНАЛИЗА НА ПАЗАРОТ НА ЛЕКОВИТИТЕ И АРОМАТИЧНИ РАСТЕНИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ЕКОНОМСКИТЕ АСПЕКТИ НА ПРОЦЕСОТ НА КУЛТИВИРАЊЕ

¹Миле Јакимовски, ²Ненад Георгиев, ²Марина Нацка

¹ Докторант, Универзитет "Св. Кирил и Методиј, Факултет за земјоделски науки и храна, Скопје

² Универзитет "Св. Кирил и Методиј, Факултет за земјоделски науки и храна, Скопје
mile_ku@yahoo.com

Апстракт

Култивирање на лековитите и ароматични растенија (ЛАР) е значајно поради можноста од загрозување на еко-системите и на биодиверзитетот во целина, како резултат на зголемената побарувачка на овие култури. Целта на трудот е да се анализа пазарот на ЛАР и економските аспекти во процесот на култивирање на ЛАР. Преку споредбени анализи се претстави состојбата на пазарот во Република Македонија и балканските земји, извозот и економските аспекти на процесот на култивирање и развој на оваа гранка. Во последно време во Република Македонија се прават напори за производство за расаднички материјал од неколку вида, па во наредните години може да се очекува зголемување на култивираниите површини. Во соседните земји се јавува тенденција на опаѓање на површините заради светските цени на овие производи. Недостатокот на технологија за финализација на производите е исто така присутно, што придонесува додадената вредност да завршува во земјите кои го увезуваат материјалот.

Клучни зборови: лековити и ароматични билки, анализа на пазар, балкански земји, економски аспекти.

MARKET ANALYSIS OF THE MEDICINAL AND AROMATIC PLANTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE ECONOMIC ASPECTS OF THE CULTIVATION PROCESS

¹Mile Jakimovski, ²Nenad Georgiev, ²Marina Nacka

¹ PhD student, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of agricultural sciences and food,
Skopje,

² Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Faculty of agricultural sciences and food, Skopje
mile_ku@yahoo.com

Abstract

Cultivation of medicinal and aromatic plants (MAP) is important because of the possibility of jeopardizing the ecosystems and biodiversity in general, as a result of growing demand for these crops. The aim of the paper is to analyze the market of MAP and the economic aspects in the cultivation of MAP. Through comparative analysis, the condition of the market in the Republic of Macedonia and the Balkan countries was presented, as well as exports and economic aspects of the cultivation and development of this area. Lately in the country efforts has been made in order to produce seedlings for several types, and in the coming years is expected an increase of the cultivated land. In neighboring countries there is a tendency of declining of the area because of the world prices for these products. Lack of technology for the final product is also present, contributing added value to end in countries that import the material.

Keywords: medicinal and aromatic plants, analysis of the market, Balkan countries, economic aspects.

Вовед

Поради се поприсутното загадување и индустријализација, поновите трендови во исхраната се насочени кон така наречената „здрава храна“, произведена по принципите на органско производство. Самоникнатите диви растенија, со развојот на концептот на органско производство заземаат се поважно место во процесот на производство на храна во светот. Но, со зголемувањето на побарувачката за оваа група на производи, истовремено постои реална опасност за загрозување на еко-системите, а во крајна рамка и на биодиверзитетот во целина. Од тука се поставува и нова задача за земјоделското производство а тоа е култивирање на одредени видови кои се собираат во природата, а кои служат за човекова исхрана.

Во култивирањето на самоникнати диви плодови најважно место заземаат лековитите и ароматични растенија (ЛАР). Тие имаат најголема важност заради неколку причини: наједноставни се за култивирање во однос на другите групи (габи, мовови, лишай), тие се многубројни како група, имаат широката палета на користење во различни индустрии (козметичка, фармацевтска, хемиска, прехранбена) и т.н.

Република Македонија доста заостанува во однос на останатите земји во светот во овој тип на производство. Кај нас е најзастапено производството на традиционални култури со класичен начин на производство. Па оттука се јавува и предизвикот за анализа на оваа тема „култивирање на лековитите и ароматични растенија“, потенцирајќи ги најважните аспекти во оваа област заради унапредување на култивирањето во земјата.

Во овој труд ќе ги сублимираме искуствата на земјите кои се понапредни во областа на култивирање на лековитите и ароматични растенија. Истовремено споредувајќи ги нивните искуства со условите кои ги има Република Македонија за развој на оваа гранка, ќе се потенцираат можностите за овој тип на производство кај нас. Дополнително, ќе го анализираме извозот на ЛАР во Република Македонија. Сето тоа ќе придонесе да се анализираат економските аспекти за утврдување на слабостите и проблемите со кои би се соочиле со

евентуалното интензивирање на култивирањето на ЛАР.

Со култивирање на видовите се реализираат повеќе цели и задачи како што се: активирање на природните потенцијали, ангажман на човечките ресурси, создавање на услови за одржливо користење на ЛАР како природни ресурси, бидејќи се намалува притисокот на побарувачката која се рефлектира преку поголем ангажман на собирачите врз природните живеалишта на овие билки, а со тоа и поголема веројатност за нивно исчезнување.

Материјал и методи

Материјалот за истражување се темели врз собирање на секундарни податоци. Податоците се превземени од релевантната универзитетска литература, научни изданија и публикувана литература на експерти во оваа област, научни трудови, извештаи, достапни податоци од соодветни институции, како и податоци од Интернет - порталите www.unctad.org, www.intracen.org и www.stat.gov.mk. Користената литература е превземена од достапните изданија од соседните земји, каде што во поголема мера се истражува оваа тема.

Податоците за пазатор со ЛАР се превземени од датабазата UNCTAD, а табеларните прикажи се обработени на база на ИТС калкулации базирани на UN COMTRADE статистика. Периодот на анализа е 2003-2012 година.

За споредба на состојбата на ЛАР во одредени земји, се користи методот на компарација, со кои се утврдуваат состојбите, предностите и слабостите на земјите одделно. Во таа насока, споредбата се врши помеѓу Македонија, Србија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Албанија

Резултати и дискусија

Според податоци од УНКТАД (UNCTAD) извозот во тони на Република Македонија за периодот 2003-2012 е прикажан во следната табела 1. Најголемиот извоз Република Македонија го остварува во Германија, Франција Бугарија и Шпанија. Покрај овој приказ кој е даден во табелата вкупниот извоз на Република Македонија за десет години изнесува околу 14.315 тони или во просек околу 1400 тони годишно. Во

наредната табела, е претставен извозот кон Македонија.
10 најголеми земји увознички од Република

Табела 1. Извозот во тони на Република Македонија за периодот 2003 -2012 во десетте најголеми земји увознички

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Вкупно
Германија	584	449	448	363	341	351	212	249	263	242	3502
Франција	761	312	253	311	309	159	133	171	229	144	2782
Бугарија	9	75	40	178	148	269	350	238	331	186	1824
Шпанија	0	221	238	241	211	260	0	0	0	3	1174
САД	120	168	168	118	190	68	65	122	51	73	1143
Словенија	171	186	87	32	15	12	27	68	53	17	668
Србија	0	0	65	111	135	110	48	46	57	95	667
Полска	0	22	72	32	79	94	57	59	69	59	543
Италија	51	31	89	53	75	25	5	20	28	17	394
Турција	0	6	71	0	14	32	15	37	21	83	279

Извор: UN COMTRADE

Табела 2. Извоз на Република Македонија во десет најголеми увозници, во евра

Земји	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Вкупно
Германија	1040560	811990	872020	886790	804670	1108520	585100	734250	806270	712240	8362410
Франција	795000	536240	393450	568370	601860	349340	275340	365240	453750	287690	4626280
САД	355350	441630	355030	769660	137970	141970	262820	147900	324240	188220	3124790
Бугарија	4420	69940	37740	171940	148820	333030	404410	258310	378360	206830	2013800
Шпанија	0	271740	284250	294530	261170	344580	0	0	0	7000	1463270
Словенија	224370	263700	122050	66070	75140	26510	99670	230440	168720	41210	1317880
Србија	0	0	88330	124980	213020	163120	82460	98650	97640	179610	1047810
Хрватска	140450	104510	92340	133730	89730	108740	77440	80580	114160	53650	995330
Италија	84800	57080	163800	103480	175090	65250	27250	64760	83280	76200	900990
Полска	0	22510	125260	61290	151010	139330	81740	64760	127880	96420	870200

Извор: UN COMTRADE

За десет години Република Македонија има остварено вкупен извоз во вредност од 28.508.750 евра или просечно по 2.800.000 евра годишно.

Спрема податоците на УНКТАД во светски рамки трговијата со ЈАР изнесува околу 500.000 тони, со вредност на размената од околу 1,3 милијарди долари на годишно

ниво. Просечната стапка на раст на побарувачката на светско ниво изнесува од 10 до 15% , се проценува дека во 2050 година во светот прометот со ЈАР ќе изнесува околу 5 милијарди долари.

Во наредната табела се прикажани најголемите светски увозници и извозници за 2010 годна.

Табела 3. Најголеми увозници и извозници во светот

бр.	Увозници			Извозници		
	Земја	Количина (000) тони	Вредност (000) долари	Земја	Количина (000) тони	Вредност (000) долари
1	Хонг Конг	67,00	291.200	Кина	147,00	281800
2	Јапонија	51,35	136.000	Хонг Конг	63,15	228200
3	УСА	49,60	135.500	Индија	33,90	56650
4	Германија	45,35	110.200	Германија	15,10	70050
5	Јуж.Кореја	32,25	52.300	УСА	13,50	115500
6	Франција	21,35	52.000	Мексико	13,00	11250
7	Кина	13,65	41.600	Египет	11,75	13850
8	Италија	11,70	42.850	Чиле	11,60	28200
9	Пакистан	11,05	11.150	Бугарија	10,05	14500
10	Шпанија	9,10	27.650	Сингапур	9,60	56600

Извор: UN COMTRADE

Најголемите увозници се Азиските земји, Хонг Конг и Јапонија, но исто така и најголеми извозници се азиските земји: Кина, Хонг Конг и Индија. Германија е на четврто место и во увозот и во извозот, а тоа значи дека во оваа земја процесот на производство, доработка, преработка и финализација е на високо ниво, како и во САД. Од Балканските земји на високо деветто место на извозници е Бугарија со 10.050 тони извоз со вредност од 14.500.000 долари.

Какви се состојбите во Република Македонија?

Според податоци со кои располагаме во Република Македонија недостасува конкретна база на податоци која ги евидентира површините и видовите на ЈАР кои се предмет на култивирање. Забележани се поединечни случаи на ваква дејност на одредени парцели кои се засадуваат претежно со камилица, оригано (во тетовскиот регион) кое е плод на искуства на култивирање во Турција, па така и расадничкиот материјал и технологијата на производство е резултат

на апсолвирање на искуства на производство во таа земја. Покрај овие примери карактеристичен е примерот на обид на култивација на шар планинскиот чај од одредено претпријатие во Гевгелискиот регион (планинската област на Кожуф) но засега без објавени резултати и искуства. Во последно време ЈП,, Македонски шуми,, прави напори за производство за расаднички материјал од неколку вида, па во наредните години може да се очекува зголемување на култивираниите површини. Според тоа, најголемиот дел од табеларните прикази кои се однесуваат за Република Македонија се однесуваат за количини собрани во природата.

Какви се меѓународните искуства во оваа област?

Податоците од прегледот на литературата од оваа област, покажуваат дека сите земји извознички на ЈАР ги обезбедуваат извезените количини со околу 90% од лековитите и ароматични растенија собрани од природата, а 10% од

материјалот го обезбедуваат од површини на кои истите билки ги култивираат.

Состојбите со култивирање на ЛАР во Република Србија

Според Радановиќ, Настевски (2002) во Србија се одгледуваат околу 50 вида на ЛАР, за разлика од светските рамки каде што предмет на одгледување се околу 150 вида. Најчесто одгледуваните видови се прикажаи на табела 5.

Што се однесува пак до површините на кое е застапено култивирањето. Живановиќ (2010) истакнува дека во Србија во моментот има околу 5000 ха под култивирани ЛАР видови, или околу 1% од расположивите земјоделски површини. Овие површини никогаш не биле поголеми од 10.000 ха. Се претпоставува дека максималниот капацитет за одгледување на

овие видови без да биде предизвикан суфицит во производството е 15.000 ха. Регионите во кои е застапена оваа дејност се регионот на Војводина, како и регионот на југоисточна Србија (Књажевац, Алексинац, Пирот, Сурдулица). Постои тенденција на намалување на површините иако побарувачката расте. Тоа е плод на ниските производни цени на ЛАР кои се присатни во Азиските и Афричките земји кои директно се рефлектираат на светските продажни цени на ЛАР.

Според проценка, просечното годишно култивирано производство на Република Србија изнесува околу 1650 тони. Како компарација во однос на Република Македонија, оваа количина е поголема од вкупниот наш извоз кој изнесува просечно околу 1400 тони на годишно ниво.

Табела 4. Култивирано производство на ЛАР во Србија во период 1999-2008

Година	Вкупно тони	Година	Вкупно тони
1999	1.359	2004	1.684
2000	1.365	2005	1.621
2001	1.622	2006	1.211
2002	1.832	2007	1.289
2003	1.740	2008	2.425

Извор: Проценка на Стопанска комора на Република Србија

Табела 5. Најчесто одгледувани видови на ЛАР во Србија

бр.	Растителен вид	Народно име	Растение	Размножување	Време	Се појавува на пазар
1	<i>Althea officinalis</i>	бел слез	1 год.раст	дир.сетва и расад	пролет и есен	flos, folium,radix
2	<i>Satureja hortensis</i>	Чубрика	1 год.раст	дир.сетва и расад	пролет	herba, folium, aetherol
3	<i>Pimpinella anisum</i>	Анасон	1 год.раст	дир.сетва	пролет	fructus, aetheroleum
4	<i>Sinapis alba</i>	бела слачица	1 год.раст	дир.сетва	пролет	Semen
5	<i>Chamomila recutita</i>	камилица	1 год.раст	дир. Сетва	пролет есен	flos, aetheroleum
6	<i>Anethum graveolens</i>	миродија	1 год.раст	дир.сетва	пролет	fructus, aetheroleum
7	<i>Calendula officinalis</i>	невен	1 год.раст	дир.сетва	пролет	flos, flos sine calycibus
8	<i>rigonela foenum graecum</i>	грчко семе	1 год.раст	дир.сетва	пролет	Semen
9	<i>Malva silvestris</i>	црн слез	1 год.раст	дир.сетва	пролет	flos, folium, herba
10	<i>Petroselinum sativum</i>	першун	1-2 год.раст	дир.сетва	есен пролет	folium, fructus,aethero
11	<i>Angelica archangelica</i>	ангелика	1 год.раст	расад	есен пролет	radix, aetheroleum
12	<i>Valeriana officinalis</i>	валериана	1 год.раст	расад	пролет	radix, aetheroleum
13	<i>Ocimum basilicum</i>	босилок	1 год.раст	расад	пролет	herba, aetheroleum
14	<i>Majorana hortensis</i>	мајоран	1 год.раст	расад	пролет, есен	herba
15	<i>Carum carvi</i>	ким	2 год.раст	дир.сетва	пролет, есен	fructus, aetheroleum
16	<i>Oenothera bienis</i>	?	2 год.раст	дир.сетва	есен пролет	oleum
17	<i>Hypericum perforatum</i>	кантарион	2 год.раст	расад	есен пролет	herba, oleum, extract
18	<i>Mentha piperita</i>	питомо нане	2 год.раст	сталони	есен пролет	folium, aetherol
19	<i>Salvia officinalis</i>	жалфија	повеќе год.	дир. Сетва	пролет, есен	herba, folium, aetherol.
20	<i>Hyssopus officinalis</i>	милодух	повеќе год.	дир.сетва	пролет, есен	herba, folium, aetherol.
21	<i>Cynara scolimus</i>	артичока	повеќе год.	дир.сетва	пролет	folium
22	<i>Foeniculum vulgare</i>	морач	повеќе год.	дир.сетва	пролет	fructus, aetheroleum
23	<i>Pyr.cinerariaefolium</i>	бухач	повеќе год.	расад	есен пролет	flos
24	<i>Origanum heracleoticum</i>	оригано	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, folium, aetherol.
25	<i>Origanum vulgare</i>	враниловка	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, folium, aetherol.
26	<i>Satureja montana</i>	вресок?	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, folium, aetherol.
27	<i>Echinacea angustifolia</i>	ехинацеа	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, radix
28	<i>Melissa officinalis</i>	маточина	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, folium, aetherol.
29	<i>Levisticum officinale</i>	селен	повеќе год.	расад	есен пролет	radix, fructus, aetherol
30	<i>Thymus vulgaris</i>	темјан	повеќе год.	расад	есен пролет	herba, folium
31	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	сладок корен	повеќе год.	резн.жили	есен пролет	radix
32	<i>Lavandula vera</i>	лаванда	повеќе год.	резници/бокор	есен пролет	flos, aetheroleum
33	<i>Iris germanica</i>	перуника	повеќе год.	ризоми	есен пролет	rhizoma, aetheroeum
34	<i>Artemisia dracunculus</i>	естрагон	повеќе год.	сталони	есен пролет	folium, aetherol

Извор: LEK. SIROV. God. XXII Broj 22 Str. 83 – 99 Beograd 2002 - Institut za proucavanje lekovitog bilja »Dr Josif Pantic«, Beograd

Состојбите со култивирање на ЛАР во Република Бугарија

Според Джурмански и сор.(2009) состојбите во Република Бугарија се следни: површините на кои се одгледуваат култивирани ЛАР изнесуваат околу 50.000 ха, претставуваат 1,1% од од вкупните обработливи површини во таа земја . Најголемо производство е забележано на видот Кориандар (*Coriandrum sativum* L.) со 75% од вкупните површини, следува лавандата (*Lavandula vera*), со 7,4% од вкупните површини, трета по застапеност на површините е Маслодајната роза (*Rosa damascena* f.trigintipetala) која во моментот е застапена со 6,4%. Порано овој вид бил најзастапен во одгледувањето, како и трговијата со етерични масла, но заради зголемените расходи во однос на приходите секоја година е со опаѓачка застапеност. Покрај овие видови на помали површини застапени се следниве видови:

Нане (*Mentha* sp.), Копар (*Anethum graveolens* L), Резене (*Foeniculum vulgare* Mill.), Маточина (*Melissa officinalis* L.), Бел трн (*Silibum marianum* L.), Шипка (*Rosa* sp.).

Бугарија како земја во нашето непосредно соседство влегува во групата на најголемите извозници во светски рамки таа го зазема 9 место, но сепак треба да се констатира дека и кај нив е забележана тенденцијата на опаѓање на површините под кои се одгледува ЛАР, заради светските цени на овие производи. Еклатантен пример е примерот со маслодајната роза. Покрај тоа нашите соседи имаат проблеми со апроксимирање на стандардите на органско производство, така да добар дел од количините сеуште се произведуваат на класичен начин. Недостатокот на технологија за финализација на производите е исто така присутно, што придонесува додадената

вредност да завршува во земјите кои го увезуваат материјалот.

Бугарија е лидер на Балканот во производство, промет и трговија. Значајно за Република Македонија е можноста да црпи позитивни искуства од соседната земја особено во делот на производство.

Состојбите со култивирање на ЛАР во БИХ

Според среднорочната стратегија на развој на земјоделскиот сектор во Федерацијата БИХ 2006-2010, во Босна и Херцеговина ЛАР се одгледува плантажирано на површина на околу 24 ха од овие површини се жнеат околу 120 тона на растителен материјал со вредност од околу 180.000 конвертабилни марки што претставува вредност од околу 90.000 евра. Планот за развој до 2010 година предвидува раст на површините од околу 160 ха со принос од 1.400 тона и приход од околу 1 милион евра. Состојбата е слична како во Република Македонија, основните извозни количини се обезбедуваат од природата, а со тоа и можноста за нејзино загрозување огромно.

Секако имајќи ги предвид природните ресурси на БИХ, потенцијалот за производство е многу поголем.

Состојбите со култивирање на ЛАР во Албанија

Состојбата е слична како во БИХ со тоа што нема конкретни податоци за плантажиран начин на производство на ЛАР. Сепак Албанија е најголем извозник на ЛАР во Република Македонија. Заклучок е дека целокупните извозни количини Албанија ги собира од природата.

Економски аспекти во процесот на култивирање на лековитите и ароматичните растенија во Република Македонија

За да се реализира производство на одредени видови на ЛАР потребни се задоволителни Агро- еколошки услови тие услови, како што се:

Соодветно земјиште, адекватна температура, влажност на воздух, надморска височина, светлина и др.

фактори. Овие услови кај нас во Македонија се на задоволително ниво бидејќи ние имаме развиен рељеф, различни типови на почва, развиен биодиверзитет, така што голем број од овие билки кои можат да се култивираат. Бидејќи имаат и природно живеалиште кај нас, различните климатски услови кои владеат се само предност. Тоа значи дека има можност да култивираме видови кои природно растат во субалпска клима, па се до видови во медитеранска и умерено медитеранска клима.

Но како најголем фактор во производството се наметнува човечкиот фактор

За овој тип на производство потребно е адекватно знаење кое ќе ги задоволи трите најважни аспекти во производството на ЛАР тие се:

- Економски аспекти
- Социјални аспекти
- Еколошки аспекти

Кога сме кај економските аспекти прво во процесот на планирање треба да се одговори на неколку прашања и тоа:

Кои видови да ги култивираме?

Треба да избереме видови кои релативно лесно се култивираат присатни на наше поднебје, да има искуство со култивирање досега во светот, да со одгледувањето бидат на исто или подобро квалитетно рамниште како и самоникнатите видови. Истовремено да ги задоволуваат критериумите за успешно производство, а тие се:

Квалитетни сорти, семе со мал ризик од неуспех, способност на соработка во процесот на производство, билки кои според калкулациите имаат можност за остварување поголеми приходи и се рентабилни во производство.

Како да се одгледуваат?

За да се дојде до задоволителни резултати во одгледувањето потребно е прво да има спремност за ризик, бидејќи ова е релативно нова гранка, потребно е ангажман на работна рака за рачна работа, значајна е личната иницијатива како и надпросечно знаење во оваа област како би можело работата да се заврши до крај бидејќи поголемиот број билки не се едногодишни, туку повеќе годишни што изискува долгогодишно планирање и

работење. При тоа треба да се има добро познавање и примена на агротехнички мерки како што се употребата на механизација и наводнување. Покрај тоа треба да се воздржува од примена на пестициди, и секако еден од најважните сегмент адекватна опрема за сушење и преработка како би можеле истите производи да излезат со квалитет на пазарот.

Каде ќе се продаваат?

Најдобра варијанта е осигурираниот пласман или производство по договор, но ако веќе тоа не е можност треба интензивно да се следи пазарот на ЛАР како и трендовите на движење на цените. Покрај тоа треба да се внимава со видовите или едноставно да се избегнуваат видовите кои во големи количини и ниски цени кои ги пласираат Азиските и Афричките земји.

На кој начин ќе ги одгледуваме (конвенционално или органски)?

Овој дел е од голема важност и треба да се направи калкулација. Конвенционалниот начин е со пониски цени но во истовреме без адекватни сертификати и стандарди финалниот производ има пониска цена и помалку можност за пласман.

Социјални аспекти

Од социјалните аспекти треба да се внимава каде ќе се организира производството, дали постои ли можност од организирање на производство со обезбедување на работници кои ќе ги задоволуваат критериумите за успешно производство, дали се способни да учат нови техники и технологии на производство дали приходите на истите ќе ги задоволуваат нивните потреби, а во исто време не нарушувајќи го рентабилноста на производството и др.

Еколошки аспекти

Посебно треба да се внимава на чистота во однос на мало присуство на штетни материји како што се присутност на тешки метали, опасни хемикалии, радиоактивни елементи. Ова е од исклучителна важност затоа што ЛАР спаѓаат во сировини кои служат за исхрана и спаѓаат во така наречената,, здрава храна,, или како сировини за производство на лекови, зачини и чаеви.

Покрај ова потребна е чистота во однос на висок процент на активни материји, висок органолептички квалитет, микробиолошка исправност и сл.

Заклучоци

Следејќи ги трендовите на пораст на побарувачката на ЛАР и движењето на цените, како и поволните климатски и почвени услови, во Република Македонија покрај тоа што можно, туку и се препорачува култивирање на видовите за да може да се обезбеди профитабилно производство.

За да се обезбеди профитабилно производство потребно е да се исполнат следниве услови:

Формирање и јакнење на здруженија на производители кои преку размена на искуства, настапување на заеднички пазари, стекнување на нови знаења и осовременување на производството ќе можат да се конкурентни на домашните и странски пазари.

Како можност се наметнува и формирање на кластерски начин на производство.

-Институционална помош преку субвенционирање на овој начин на производство, бидејќи станува збор за извозно ориентирана област, со тоа ќе создаде намалување на трговскиот дефицит и стимулирање една гранка која ќе има перспектива на подолг рок. Покрај тоа незаобиколив е и фактот дека се работи за трудинтензивна гранка која апсорбира работна сила, а со тоа се придонесува во намалување на небработноста во државата.

-Формирање на наставно - научни институции (институти) или корпорирање на оваа проблематика во веќе постојните, бидејќи сите земји кои посериозно се занимаваат со оваа дејност имаат такви институции. Воведување на предмети и настава на средношколските/високошколски-те институции, како би се обучувало кадар кој ќе биде способен да организира ваков тип на производство.

-Стимулирање на актуелните претпријатија кои се занимаваат со откуп и извоз на ЛАР, за да организираат ваков тип на производство или да воспостават кооперантски однос со идните

производители. Разговори со странските трговски партнери за можностите за организирање на планско производство со пласман на нивните пазари. Иако оваа изгледа невозможно сепак треба да се напомене дека во оваа област важиме за регион со најквалитетно и најчисто производство.

-Стимулација за набавка на опрема за финализирање на производите (сушење, складирање, преработка, пакување и сл.) тоа во овој момент не е можно заради малиот обем на производство но со зголемување на производството се ствараат услови за поголема финализиција на производството, а со тоа и останување на додадената вредност на овие производи во Македонија.

-Работа на изноѓање на можности преку поголемите фармацевтски куќи или прехранбени индустрии за формирање на бренд од оваа група на производи.

-Апроксимација на одредени видови, работа на производство на квалитетен посадочен материјал, како предуслов за квалитетно производство.

-Изработка на реонизација како по области така и по надморски висини и еко-климатски фактори како би се овозможило одредени видови да се култивираат.

-Изработка на листа на економски видови кои ќе одговараат на нашето поднебје и ќе бидат носители на производството, при тоа водејќи сметка за исплатливоста и движењето на цените на одредени видови.

Литература

1. МЖЗПП (2011) Информација за активностите на Министерството за животна средина и просторно планирање за еколошката такса за самоникнати растенија кои се користат како суровина во фармацевтската индустрија, Влада на РМ, Скопје.
2. МЖЗПП (2012) Попис на издадени дозволи за собирање на габи и растенија во 2012 година, Министерство за Животна средина и просторно планирање, Скопје.
3. МЕ, МЖЗПП (2013) Одлука за формите на распоредувањ на стоките на форми на увоз и извоз- список на загрозени видови растенија (прилог 5)

Министерство за Економија, во соработка со МЖЗПП.

4. ЕС (2000) Уредба бр.2092/91 и уредба бр.1804/1999 и акционен план за органска храна законска рамка за производство и промет за органска храна во ЕУ.
5. Republicki zavod za statistika, Statisticki godisnik na Republika Makedonija / Republika Makedonija, Republicki zavod za statistika.
6. ДЗС (2003-2012) Статистички годишник на Република Македонија (2003-2012), Државен завод за статистика на Република Македонија.
7. Влаховић Б. (2003) Пазар на земјоделско – прехранбени производи -Нови Сад.
8. Radanovic D., Nastovski T. Proizvodnja lekovitog i aromaticnog bilja po principima organske poljoprivrede.
9. Živanović S. Razvoj tržišta i kanali marketinga lekovitog i aromatičnog bilja u Srbiji, Prikaz magistarske teze.
10. Dzhurmanski A., Kovacheva N., Stanev S. (2009) Contemporary state and development of raw material base of aromatic and medicinal plants in bulgaria, Institute for roses and aromatic plants 6100 BG Kazanlak.
11. Bosne i hercegovine federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva srednjoročna strategija.
12. Тановиќ Н. (2009) Сакупљање, плантажни узгој, прерада лековитог биља и гљива, Сараево.[13] Kostadinović Lj, Ružičić L., Dozet G, Cvijanović G. (2013) Sustainable agricultural production of medicinal herbs Agriculture & Forestry, Vol. 59. Issue 3: 193-205, 2013, Podgorica